

Ελληνισμός – Χριστιανισμός και ο Μέγας Αλέξανδρος στην Βυζαντινή Παράδοση

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΣ, Επίκουρος Καθηγητής της Κοινωνιολογίας του Χριστιανισμού, της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ελλάδα
Email: elsimoulidou@yahoo.gr

1. Η σύνθεση του ελληνο-χριστιανικού πολιτισμού.

Όπως εύστοχα έχει υποστηριχθεί *«Ο Ελληνισμός έχει αποκτήσει αώνιον χαρακτήρα μέσα εις την Εκκλησίαν· έχει ενσωματωθεί εις την σάρκα της· έχει γίνει αιώνια κατηγορία της χριστιανικής υπάρξεως ... Μόνον παράφρονες θα αποφάσιζαν να αφελληνίσουν την Λειτουργίαν και τας άλλας εκκλησιαστικάς ακολουθίας και να δώσουν εις αυτάς ένα ύφος περισσότερο σύγχρονον»*.

Ο δεσμός αυτός Ελληνισμού-Χριστιανισμού δεν οδήγησε βέβαια σε εξελληνισμό τον Χριστιανισμό, όπως δεν υπήρξε παλαιότερα και εξιουδαϊσμός του Χριστιανισμού. Η συνάντηση αυτή έδωσε νέα δύναμη και ώθηση στον Ελληνισμό, διότι βοήθησε στην ανακαίνισή του και την αποκάθαρσή του από τις όποιες πνευματικές ατέλειες.

Ήδη η πολιτιστική επίδραση του Μ. Αλεξάνδρου και των διαδόχων του δημιούργησε την παγκοσμιότητα και οικουμενικότητα της Ελληνικής παιδείας, η οποία είχε εν συνεχεία κυριαρχήσει στην περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η Ελληνική γλώσσα είχε γίνει η διεθνής και η κοινή γλώσσα των λαών της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ώστε *«η υψηλότερη και τελειότερη αποκάλυψη της αλήθειας από τον Λόγο του Θεού, τον Χριστό, να επενδυθεί και διαδοθεί στον κόσμο μέσω της τελειότερης και υψηλότερης γλώσσας, της Ελληνικής. Ο Μέγας ελληνοστής Απόστολος των εθνών, Παύλος τόλμησε και ακολούθησε αντίστροφη πορεία εκείνης του Μ. Αλεξάνδρου, από την Ανατολή στη Δύση, πέρασε από την Ασία στην Ευρώπη γιατί μιλούσε ελληνικά και γιατί ενισχύθηκε στην Τρωάδα από το όραμα του ελληνοστί ομιλούντος Μακεδόνοσ ανδρός· «Διαβάς εις Μακεδονίαν Βοήθησον ημίν»*.

Ο Ελληνισμός ουσιαστικά υπήρξε το όχημα –μέσω της πλούσιας φιλοσοφικής ορολογίας του- διάδοσεως και εκφράσεως των χριστιανικών δογμάτων, και για τον λόγο αυτό οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι που εικονίζονται στους Νάρθηκες των Ναών, είναι ένας τρόπος αποδοχής και εξύμνησης της Ελληνικής αναζήτησης για το πρόσωπο του Θεού. Υπό την έννοια αυτή οι αρχαίοι Έλληνες σοφοί παρουσιάζονται *«ώσ προειπόντες τήν ένσάρκωση το υ Χριστο υ»*.

Δικαίως λοιπόν μπορεί να υποστηριχθεί η άποψη ότι ο Ελληνισμός καταξιώνεται ως ιστορική σάρκα του Χριστιανισμού. Πρόκειται για μια ασύγχυτη και αδιαίρετη ένωση σύμφωνα με την οποία ο Χριστιανισμός μεταποιεί και λογοποιεί το πρόσλημμα του Ελληνισμού, εφόσον κατά τον Απ. Παύλο *«Τό φθαρτόν ένεδύθη άφθαρσίαν και τό θνητόν αθανασίαν»*. Ο Ελληνισμός ουσιαστικά αναπτύχθηκε και πληρώθηκε στη μήτρα του Χριστιανισμού. Κατά τον π. Γεώργιο Φλωρόφσκυ, *«Ο Ελληνισμός διαμελίσθηκε από την μάχαιρα*

του πνεύματος, πολώθηκε και διαιρέθηκε, και ένας «Χριστιανικός Ελληνισμός» δημιουργήθηκε». Με τις προϋποθέσεις αυτές άλλωστε ο Λ. Φιλιππίδης θα τονίσει ότι «ο Ελληνισμός κατέστη ου μόνον δοχεύς, αλλά και σπορεύς την νέας θρησκείας της χάριτος».

Ήδη στην Α. Γραφή διαβάζουμε ότι οι επτά διάκονοι βοηθοί των Αποστόλων είχαν Ελληνικά ονόματα: Στέφανος, Νικόλαος, Τίμων, Παρμενάς, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, ο δε Απ. Παύλος ήταν βαθύς γνώστης της Ελληνικής φιλοσοφίας αν και προερχόμενος από τον Ιουδαϊκό κόσμο. Στο λόγο μάλιστα που εξεφώνησε στον Άρειο Πάγο στην Αθήνα χρησιμοποίησε τις σκέψεις των Στωικών ποιητών Άρατου και Ψευδο-Επιμενίδη για να τονίσει την πανταχού παρουσία του Θεού και τη σχέση Του με τους ανθρώπους.

Αλλά και ο «Ευαγγελιστής Ιωάννης απευθυνόμενος με το Ευαγγέλιό του κυρίως σε εξ' εθνών Χριστιανούς που είχαν κατά κανόνα Ελληνική παιδεία και γλώσσα, χαρακτηρίζει στο πρόλογο του Ευαγγελίου τον Υίο του Θεού με το Στωϊκό ή τον Φιλώνειο όρο «Λόγος» χωρίς βέβαια να αφίσταται καθόλου από την βιβλική έννοια του δημιουργικού Λόγου του Θεού, ο οποίος είναι η αιτία της δημιουργίας του κόσμου».

Οι Απολογητές Χριστιανοί του 2^{ου} και 3^{ου} αιώνα, όπως ο Ιουστίνος φιλόσοφος και Μάρτυς, χρησιμοποιούν πολύ καλά την Ελληνική φιλοσοφική ορολογία για να διατυπώνουν τα χριστιανικά δόγματα. Έτσι ο Ιουστίνος χρησιμοποιεί την στωϊκή αντίληψη του «σπερματικού λόγου» του Θεού για να εξηγήσει τα σπέρματα αληθείας που ακούστηκαν από φιλοσόφους του προ-χριστιανικού κόσμου. Απευθυνόμενος στους Αυτοκράτορες Αντωνίνο και Μάρκο Αυρήλιο αλλά και στη Ρωμαϊκή σύγκλητο, χρησιμοποιεί ελληνικές φιλοσοφικές έννοιες και αντιλήψεις προκειμένου να αποδείξει την ανωτερότητα του Χριστιανισμού.

Στο ίδιο μήκος κύματος και οι μεταγενέστεροι Πατέρες της Εκκλησίας χρησιμοποίησαν την ελληνική φιλοσοφία για τη διατύπωση του ορθοδόξου δόγματος. Η προσπάθεια αυτή δεν οφειλόταν σε διάθεση στοχαστικού εντυπωσιασμού αλλά στην ιστορική ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι Αιρέσεις της εποχής τους, οι οποίες χρησιμοποίησαν με λαθεμένο τρόπο τις Ελληνικές σκέψεις. Με βάση τα δεδομένα αυτά οι Πατέρες της Εκκλησίας δεν φιλοσοφικοποίησαν, ούτε ιδεολογικοποίησαν την χριστιανική πίστη, αλλά αντιθέτως θέλησαν να υπερασπιστούν τις αλήθειες του Ευαγγελίου. Όπως μάλιστα τονίζεται «Το ορθόδοξο δόγμα δεν αποτελεί καρπό του Ελληνικού πνεύματος, όπως το θεωρούσαν οι οπαδοί του προσταντικού φιλελευθερισμού, ούτε βέβαια η προσπάθεια αυτή των Πατέρων για την διατύπωσή του με βάση την μορφολογική χρήση της Ελληνικής φιλοσοφίας σημαίνει "εξελληνισμό του Χριστιανισμού", όπως ισχυρίστηκε ο Harnack. Τουναντίον... η συνεπής και συνετή αυτή στάση των Πατέρων με την πρόσληψη μορφολογικών φιλοσοφικών στοιχείων από το συναφειακό περιβάλλον του Ελληνικού κόσμου συνετέλεσε στον εκχριστιανισμό του Ελληνισμού».

Ήδη από το 70 μ.Χ., όπου πραγματοποιήθηκε η καταστροφή της Ιερουσαλήμ από τον Ρωμαίο Αυτοκράτορα Τίτο θα συντελεστεί η "ελληνοποίηση" της Εκκλησίας, αφού το ελληνικό στοιχείο θα πάρει κυριολεκτικά στα χέρια του την διοίκηση των χριστιανικών κοινοτήτων, ενώ η ελληνική γλώσσα θα γίνει το επίσημο όργανο του εκκλησιαστικού κηρύγματος. Αυτό συμβαίνει διότι η ελληνική παιδεία έχει επικρατήσει, και αυτό χωρίς ρατσιστικές ή φυλετικές διακρίσεις. Αντιθέτως μάλιστα εντός του Χριστιανισμού κατα-

ξιώνονται συγκεκριμένες εκφάνσεις και κατακτήσεις του ελληνικού πνεύματος που προσφέρονται ως παγκόσμιες Αλήθειες στην οικουμενική κοινότητα της Ανθρωπότητας.

Σχηματικά οι αλήθειες αυτές του αρχαίου Έλληνα που καλλιεργούνται και αναπτύσσονται από τον Χριστιανισμό είναι 1) η θρησκευτικότητα ως θεοκεντρικότητα, αφού ο Έλληνας πάντα έθετε τον Θεό ως κέντρο της πολιτικής και κοινωνικής ζωής του,

2) οι ανθρωπιστικές αξίες και η ηθικότητα, που τονίζονται τόσο από την αρχαία ελληνική λογοτεχνία όσο και από τη φιλοσοφία,

3) η καθολικότητα και η ενότητα της ζωής,

4) η αναζήτηση της αλήθειας,

5) η κατανόηση των ορίων του λόγου, αφού κατά τους αρχαίους Έλληνες η «ύβρις» καταδικάζεται από την Θεία νέμεση,

6) η κοινωνικότητα που καταδικάζει τον ατομικισμό και την αδιαφορία για την πολιτική και κοινωνική ζωή. Ο Αριστοτέλης θα πει ότι πραγματικός πολίτης είναι αυτός που μετέχει «κρίσεως και αρχής»,

7) η προσληπτική και μετασκευαστική δύναμη. Εδώ γίνεται σεβαστή η ετερότητα. Είναι γνωστή η σχετική διατύπωση του Πλάτωνα στην Επινόμιδα του «*ὅτι περ Ἑλληνες βαρβάρων λάβωσι, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται*», και

8) η οικουμενικότητα και η παγκοσμιότητα. Ο ελληνισμός ήταν πάντα εξωστρεφής ήδη από τις αρχαίες αποικίες του. Όπως χαρακτηριστικά τονίζεται «*Ἡ ελληνική οικουμενικότητα με βάση τον πολιτισμό (Μ. Αλέξανδρος) μεταμορφώνεται σε χριστιανική οικουμενικότητα με την μεταλλαγή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας σε χριστιανική (Μ. Κωνσταντίνος). Ο Μ. Αλέξανδρος και Μ. Κωνσταντίνος είναι οι δύο όντως μεγάλοι ηγέτες της ελληνικότητας στους αιώνες. Και οι δύο καταφάσκουν την ετερότητα και ιδιαιτερότητα των άλλων λαών και τους ενοποιούν, ο πρώτος με τον πολιτισμό, ο δεύτερος μέσα στην ορθόδοξη πίστη*». Η χαρακτηριστική ρήση του Ισοκράτη «*Ἑλληνες εἰσὶ οἱ τῆς ἡμετέρας παιδείας μετέχοντες*», περνά στο ορθόδοξο και οικουμενικό Βυζάντιο μεταστοιχειωμένο και με βάση τη ρήση του Απ. Πέτρου «*ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ ἐστίν*».

2. Ο Μ. Αλέξανδρος στην Ορθόδοξη και Βυζαντινή Παράδοση.

Η οικουμενική επέκταση του ελληνισμού που επετεύχθη από τον Μ Αλέξανδρο, συνεχίζεται εδραιώνεται και αναπτύσσεται από την Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Ο αγ. Ιωάννης Χρυσόστομος θα γράψει

μάλιστα ότι η έλευση του Χριστού χαράζει μια βαθειά τομή στην ανθρώπινη ιστορία. *«Τους πολέμους, τις επαναστάσεις και τις συνεχείς ταραχές διαδέχεται μια μακρά περίοδος σταθερότητας και ειρήνης. Μ' έναν τρόπο που θυμίζει έντονα πολιτική αγόρευση ο Ιωάννης συγκρίνει το κλασικό παρελθόν των πολέμων με τη νέα πραγματικότητα που βιώνουν στη μετά Χριστόν εποχή».* Σ' αυτή τη νέα εποχή ο κίνδυνος του πολέμου έχει απομακρυνθεί και η νέα Βυζαντινή Αυτοκρατορία έχει κατορθώσει να ενοποιήσει σχεδόν τον κόσμο. Το αποτέλεσμα είναι η παγκόσμια εξάπλωση της ειρήνης σ' όλη την έκταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η οποία είχε βέβαια ως βάση της, την προτέρα εκπολιτιστική παρουσία του Μ. Αλεξάνδρου.

Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Hans-Georg Beck, η Βυζαντινή περίοδος αποτελεί συνέχεια της ελληνικής περιόδου του Μ. Αλεξάνδρου, γεγονός που εκτός της οικουμενικότητας μεταφραζόταν και σε ιδιαίτερη καλλιέργεια της ελληνικής παιδείας, που καλλιεργούσε το αίσθημα της μοναδικότητας του ελληνισμού. Για τον μεγάλο αυτό Βυζαντινολόγο η κοσμοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου αποτελεί ένα από τα πρότυπα της Βυζαντινής αντίληψης για την κοσμοκρατορία. Στο επίπεδο της Βυζαντινής λογοτεχνίας θα επισημαίνει ότι *«η Διήγηση του Αλεξάνδρου»*, αυτή η μυθιστορική αφήγηση των κατορθωμάτων του Μ. Αλεξάνδρου, απασχολεί συνεχώς το Βυζάντιο για χίλια χρόνια. *«Γιατί το Βυζάντιο, παρόλο που καυχείται για τις Ρωμαϊκές καταβολές του, δεν αναζητεί σ' έναν Ρωμαίο Αυτοκράτορα αλλά στον Αλέξανδρο τον αρχετυπικό ήρωα των οραμάτων του, που κατά βάθος είναι πάντα πανελλήνιο».*

Ο Αγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος θα επισημάνει την φρόνηση και την ικανότητα του Μ. Αλεξάνδρου λέγοντας: *«Ο οὖν Ἀλέξανδρος ἐπιτηδειότητα πολλήν ἐκ φύσεως κεκτημένος καὶ φρόνησιν πάσης σχεδόν τῆς οἰκουμένης ἐκράτησεν ἦν δε καὶ σώφρων».* Σε άλλο σημείο εκθειάζει τη συνετή στάση του απέναντι στις κόρες του Δαρείου γράφοντας: *«Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν τὰς Δαρείου θυγατέρας αἰχμαλωτίδας λαβὼν, μαθὼν αὐτάς εὐπρεπεῖς ὑπάρχειν, οὐδέ θεάσασθαι κατηξίωσεν, ἐπειπὼν ἄισχρον τοὺς ἄνδρας ἐλόντας, ὑπὸ γυναικῶν ἠττηθῆναι».*

Ο Γεώργιος Αμαρτωλός σε ιστορική περιγραφή της παρουσίας του Μ. Αλεξάνδρου στην Ιουδαία θα σταθεί ιδιαίτερος στην προσκύνηση από τον μεγάλο στρατηλάτη του Αρχιερέα των Ιουδαίων, δηλώνοντας τον σεβασμό του προς την ιερατική εξουσία και την συμβολική παρουσία του θεϊκού στοιχείου.

Στο βιβλίο του προφήτη Δανιήλ της Παλαιάς Διαθήκης, ανάγνωσμα της Βυζαντινής κοινωνίας, διαβάζουμε ότι κατά το δεύτερο έτος της βασιλείας του ο Ναβουχοδονόσορ είδε όνειρο, το οποίο ο Δανιήλ ανέλυσε: *«Ἐβλεπες, βασιλιά, ἓνα μεγάλο ἄγαλμα... Το κεφάλι του ἀγάλματος αὐτοῦ ἦταν ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι, τὰ χέρια καὶ τὸ στήθος του ἀπὸ ἀσήμι, ἡ κοιλία καὶ οἱ μηροὶ ἀπὸ χαλκὸ, οἱ κνήμες ἀπὸ σίδηρο καὶ τὰ κάτω ἄκρα ἐν μέρει ἀπὸ σίδηρο καὶ ἐν μέρει ἀπὸ πηλὸ. Ἐβλεπες μέχρις ὅτου ἀποσπᾶστηκε μὴν τῆς μῆκος ἀπὸ κάποιου βουνοῦ καὶ χτύπησε τὸ ἄγαλμα στα σιδερένια καὶ πῆλινα κάτω ἄκρα καὶ τὰ θρυμματίσει ἐντελῶς... Ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ θὰ ἰδρῦσει βασιλεία, ποὺ θὰ μείνει αἰώνια... θὰ θρυμματίσει καὶ θὰ διασκορπίσει ὅλες τὶς βασιλείες, καὶ αὐτὴ θὰ ζήσει αἰώνια».* Σύμφωνα με την ερμηνεία του Δανιήλ η πέτρα που θρυμματίζει το ἄγαλμα που εκπροσωπεί τις γήινες εξουσίες και τα βασίλεια του κόσμου τούτου, συμβολίζει την βασιλεία του

Θεού, η οποία θα ζήσει αιώνια. Το κεφάλι του αγάλματος συμβολίζει τους Βαβυλώνιους, το στήθος και τα χέρια τους Πέρσες, οι κνήμες τον Μέγα Αλέξανδρο και τα πόδια τους Πτολεμαίους και Σελευκίδες.

Μόλις είναι ανάγκη να τονίσουμε ότι η διήγηση αυτή της Π. Διαθήκης βρίσκεται σε απόλυτη αντιστοιχία με το πνεύμα και της Κ. Διαθήκης αλλά και της Πατερικής ερμηνευτικής της Ορθόδοξου Εκκλησίας, το οποίο σχετικοποιεί και απομυθοποιεί χωρίς όμως να ακυρώνει την ιστορική παρουσία των επίγειων βασιλέων και εξουσιών. Αυτό που προέχει άλλωστε για την Ορθόδοξη πνευματικότητα είναι η αποφυγή ειδωλοποίησης και αποθέωσης κάθε επίγειας εξουσίας, η οποία σε τελική ανάλυση υποτάσσεται, κατά την ορθόδοξη διδασκαλία, στο μεγαλείο της Θείας πρόνοιας και της πνευματικής Βασιλείας του Θεού. Πρόκειται με άλλα λόγια για την ένταξη των κοινωνικο-πολιτικών θεσμών στην χριστιανική προοπτική.

Η θεώρηση αυτή δεν έχει καμμία σχέση με τις Μανιχαϊκές και δυαλιστικές αναλύσεις που οδηγούν σε σύγκρουση Θεού - Ανθρώπων, ουρανού – γης, Θείας πολιτείας – Γήινης πολιτείας, που παρατηρούμε στον Άγιο Αυγουστίνο. Ο Αυγουστίνος θεωρείται από τους πρώτους που εισήγαγαν τον αυταρχισμό και την Θεοκρατία του παποκαισαρισμού στη Δύση με το έργο του *«Η πολιτεία του Θεού»*. Κατά τον Αυγουστίνο οι χριστιανοί οφείλουν να χρησιμοποιούν και όχι να αγαπούν το *«Κράτος»*. Κάθε πολιτειακή οργάνωση πιστευε ότι στηριζόταν στη διαστροφή του εγωισμού και της αμαρτίας του ανθρώπου. Για το λόγο αυτό θα γράψει στην πολιτεία του Θεού: *«Τι άλλο είναι οι σπείρες των κακοποιών παρά μικρά βασίλεια... όταν ο Μ. Αλέξανδρος ρώτησε (έναν πειρατή): "Για πες μου ποιο σκοπό είχες όταν λεηλατούσες την θάλασσα;" Ο πειρατής του απάντησε "Τον ίδιο σκοπό που έχεις εσύ όταν λεηλατείς την στεριά. Επειδή όμως εγώ το κάνω μ' ένα μικρό πλεούμενο, ενώ εσύ το κάνεις με ένα ολόκληρο στόλο, εμένα με λένε πειρατή, ενώ εσένα σε ονομάζουν αυτοκράτορα"»*.

Στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, επειδή υπάρχει έντονο το στοιχείο της Ορθόδοξης πνευματικότητας, ο Αυτοκράτορας ως *«εκλεκτός εν χριστώ Βασιλεύς»*, οφείλει να ξεχωρίζει για το ήθος και τη δικαιοσύνη του πέραν των άλλων πολιτικών και διοικητικών αρετών που πρέπει να έχει. Έτσι ο Νικηφόρος Βλεμμύδης στο έργο του *«Βασιλικός Ανδριάς»*, το οποίο εντάσσεται στην παράδοση των *«κατόπτρων ηγεμόνων»*, τονίζει ότι ο βασιλεύς ως *«βάσις λαού»* πρέπει να είναι σταθερός, *«να προβασιλεύει των εντός του, ώστε να μπορεί έπειτα να βασιλεύει στα γύρω και στα έξω. Όποιος δεν μπορεί να δεσπόσει σε μια οικία, πως θα κυβερνήσει μια πολιτεία»*. Ο Βασιλεύς δεν πρέπει να αιχμαλωτίζεται από τις υλικές ηδονές, και προσάγεται από τον Βλεμμύδη ως μαρτυρία η ρήση του Μ. Αλεξάνδρου: *«αίσχρόν άνδρας νικήσαντος υπό γυναικῶν ήττηθῆναι»*.

Για τον Ν. Βλεμμύδη η φιλοχρηματία είναι επίσης ολέθριο πάθος για τον ηγέτη. Όπως γράφει ο Μ. Αλέξανδρος αποδείχθηκε ανώτερος του πάθους αυτού, ενώ την ίδια με αυτόν αντίληψη είχε και ο Κύρος, για τον οποίο πλούτος ήταν ο πλούτος των υπηκόων του. Θα τονίσει ότι ο Μ. Αλέξανδρος θεωρούσε ως θησαυρούς τους φίλους του και για τον λόγο αυτό έγινε κυρίαρχος όλης της οικουμένης και δοξάστηκε περισσότερο από κάθε άλλο ηγεμόνα.

Το 1345 ο Δ. Κυδώνης εκφράζοντας την εκτίμησή του προς το πρόσωπο του Ι. Καντακουζηνού, δεν θα διστάσει να τον παρομοιάσει με τον Μ. Αλέξανδρο ζητώντας από αυτόν να εξουδετερώσει όλους τους γειτονικούς εχθρούς της Αυτοκρατορίας, οι οποίοι με αφορμή το Κίνημα των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη (1342-1349) έδειχναν τις απειλητικές τους διαθέσεις: *«Δείξον τοίνυν εκείνοις, ὃ βασιλεῦ, ὡς εἰσί καί Μακεδόνες, καί βασιλεὺς Ἀλεξάνδρου μόνῳ διαφέρων τῶ χρόνῳ· φάνηθι δὴ, καί τὰς πόλεις ἡμῖν ἀγαθῆ τύχῃ ρύου»*.

Δηλωτικό της αξίας της προσωπικότητας του Μ. Αλεξάνδρου, αποτελεί το γεγονός ο ιστορικός Κριτόβουλος για τους δικούς του λόγους στη συγγραφή της Ιστορίας του παρομοιάζει την δόξα της νίκης του Μωάμεθ Β΄ του Πορθητή με αυτήν του Μ. Αλεξάνδρου.

Η δόξα όμως και το μεγαλείο του Μ. Αλεξάνδρου μπορεί να συνεχίζεται σε ιστορικό και διαχρονικό επίπεδο, δεν παύει όμως να μας υπενθυμίζει και την ματαιότητα αλλά και τον εφήμερο χαρακτήρα της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Το μήνυμα αυτό εντάσσεται άλλωστε άριστα στην ορθόδοξη εικονογραφία σύμφωνα με την οποία ο αββάς Σισσώης της Αιγύπτου ίσταται ενώπιον του τάφου του Μ. Αλεξάνδρου και απευθυνόμενος στον ένδοξο στρατηλάτη, επισημαίνει τον πρόσκαιρο και φθαρτό χαρακτήρα της επίγειας εξουσίας.